

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. декана факультету геології,
географії, рекреації і туризму

Катерина КРАВЧЕНКО

2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРИРОДНІ УМОВИ І РЕСУРСИ УКРАЇНИ

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 10. Природничі науки

спеціальність 106 Географія

освітня програма Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів

Картографія, геоінформатика і кадастр

спеціалізація

вид дисципліни вибіркова

факультет геології, географії, рекреації і туризму

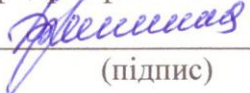
2025 / 2026 навчальний рік

Програму затверджено до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
“27” серпня 2025 року, протокол № 12

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Дмитрієв Святослав Станіславович, старший викладач кафедри фізичної географії та картографії

Програму схвалено на засіданні кафедри фізичної географії та картографії
Протокол від “26” серпня 2025 року № 15

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

Анатолій БАЙНАЗАРОВ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантами освітніх професійних програм:

Гарант освітньої професійної програми «Географія, природознавство та спортивно-туристська робота»

Катерина БОРИСЕНКО
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант освітньої професійної програми «Картографія, геоінформатика і кадастр»

Наталія ПОПОВИЧ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від “27” серпня 2025 року № 17

Заступник голови науково-методичної комісії
факультету геології, географії, рекреації і туризму

Юлія ПРАСУЛ
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Природні умови і ресурси України» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Географія рекреації та туризму» та «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів» підготовки першого рівня вищої освіти за спеціальності 106 Географія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: формування у студентів системи знань про природні умови та ресурси України, їх оцінку та сучасні проблеми використання з метою формування засад соціально-економічної та екологічної стійкості територій.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни є: формування уявлень про природні умови і ресурси України; розуміння залежності та функціонування природно-ресурсного потенціалу від природних умов території, раціональне їх використання.

1.3. Кількість кредитів - 4

1.4. Загальна кількість годин - 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / <u>за вибором</u>	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	-й
Семестр	
7-й	-й
Лекції	
24 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
36 год.	год.
Лабораторні заняття	
Самостійна робота	
60 год.	год.
Індивідуальні завдання	
	год.

1.6. Заплановані результати навчання.

Сформовані компетентності для освітньо-професійної програми «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»

ЗК 1 -ЗК 2: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, розуміння предметної області та професійної діяльності;

ЗК 5 –ЗК7: здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, проводити дослідження на відповідному рівні, обробляти та аналізувати інформації з різних джерел;

СК4 –СК5: здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки та проводити географічний аналіз природних, суспільних об'єктів і процесів на різних просторово-часових масштабах;

СК13 – СК14: здатність використовувати географічні інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі фізичної географії, моніторингу та кадастру природних ресурсів; розуміння основних географічних процесів, що відбуваються у географічному просторі на різних рівнях його організації, розуміти стратегію розвитку територій.

Сформовані компетентності для освітньо-професійної програми «Географія, природознавство та спортивно-туристська робота»:

ЗК3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; вдосконалювати власне навчання і виконання, включно з розробленням навчальних і дослідницьких навичок, орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності.

ЗК6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК7. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність працювати з інформацією і знаннями з предмету навчання, освітньої проблематики. **ПК4.** Здатність розуміти та пояснювати особливості природних компонентів і об'єктів у сферах географічної оболонки, взаємозв'язки в ландшафтах.

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання для освітньо-професійної програми «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»

РН5: збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук; **РН8:** застосовувати моделі, методи фізики, хімії, геології, екології, математики, інформаційних технологій тощо при вивченні природних та суспільних процесів формування і розвитку геосфер;

РН10: знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні.

РН13: застосовувати методи і прийоми аналізу генезису, еволюції і тенденцій розвитку об'єктів та явищ навколишнього середовища.

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання для освітньо-професійної програми «Географія, природознавство та спортивно-туристська робота»:

РН 15. Пояснює просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.

РН 29. Знає основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їх компонентів, виявляє зв'язки і залежності між компонентами, причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них, аналізує просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях; виявляє зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників. Через систему знань та умінь:

Знання: базові поняття з теорії географії та світоглядних наук, чинники диференціації природи, географічний потенціал території, зокрема природно-ресурсний потенціал території, методів та оцінки природних ресурсів, природний капітал.

Уміння: пояснювати вплив географічних властивостей регіонів на природокористування та господарську діяльність, застосовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі в галузі географічних наук, визначати території з метою їх стійкості розвитку.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Особливості природних умов України

Тема 1. Вступ. Предмет та задачі дисципліни. Значення природних умов і ресурсів України, класифікація природних ресурсів. Поняття про ПРП, його властивості, структуру та значення в функціонуванні народно-господарського комплексу держави. Поняття про природний капітал, його структуру та значення. Сталий розвиток суспільства і природи (ЦРТ, 2015; ЦСР 2030).

Тема 2. Геологічна будова, тектонічна структура. Рельєф України. Роль геологічної будови та тектонічних структур у формуванні мінерально-ресурсного потенціалу.

Тема 3. Кліматичні умови. Сонячна радіація. Атмосферна циркуляція. Зміни атмосферного тиску. Температурний режим. Опади. Вологість повітря. Атмосферні явища. Природні кліматичні ресурси. Кліматичні ресурси. Характеристика кліматичних ресурсів України. Методи кліматотерапії.

Тема 4. Водні ресурси України. Поверхневі води. Характеристика річкових басейнів України. Озера і болота України. Водосховища України. . Річки, моря (пляжі), озера, водосховища. Розвиток spa – курортів.

Бальнеологічні ресурси. Регіональні відмінності забезпеченості водними ресурсами.

Тема 5. Моря України. Характеристика Чорного моря. Характеристика Азовського моря. Природні ресурси морів.

Тема 6. Земельні ресурси та земельний фонд України. Структура його та методики оцінки земельних ресурсів. Основні типи ґрунтів. Родючість. Агроґрунтове районування. Рослинний світ і ресурси. Тваринний світ і ресурси промислових видів тварин. Промислові види риб.

Тема 7. Лісові ресурси. Лісовий фонд, його структура та характеристика. Лісове господарство України. Збереження та відтворення лісів.

Тема 8. Методи оцінки природних ресурсів території. Вплив природних ресурсів та інфраструктури на природу.

Тема 9. Охорона природних ресурсів від виснаження та забруднення. Система стандартів з охорони природних ресурсів, їх збереження та відтворення.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Тема 1	16	4	4			6							
Тема 2	8	2	2			6							
Тема 3	14	6	2			6							
Тема 4	14	4	2			6							
Тема 5	10	2	4			6							
Тема 6	18	6	4			8							
Тема 7	12	4	2			6							
Тема 8	14	4	2			8							
Тема 9	14	4	2			8							
<i>Усього годин</i>	120	36	24			60							

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
1	Комплексна структура природно-ресурсного потенціалу країни (області за вибором).	4	
2	Національні цілі сталого розвитку України та екологічні цілі	4	
3	Земельні ресурси області (за вибором студента). (ЦСР 15).	2	
4	Кліматичні умови і ресурси області (за вибором студента), їх класифікації (ЦСР 13, 7).	2	
5	Водні ресурси області (за вибором студента). (ЦСР 6, 14).	4	
6	Лісові ресурси області (за вибором студента), (ЦСР 15).	4	
7	Вплив природних ресурсів та інфраструктури на довкілля області (за вибором студента). Впровадження природоорієнтованих рішень. (ЦСР 15, 12).	4	
	Разом	24	

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи (підготувати тези основних питань до відповідних розділів курсу)	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
1	Принципи раціонального використання природних ресурсів в контексті сталого розвитку території (ЦСР України до 2030 р.).	6	
2	Особливості використання природних ресурсів у видах людської діяльності.	6	
3	Географічні закономірності і розподіл природно-ресурсного потенціалу України	6	
4	Поняття «екосистемні послуги» та практика їх втілення в країнах Європи, в Україні	6	
5	Основні підходи та концепції економічної оцінки природних ресурсів України.	6	
6	Врівноважене природокористування	8	
7	Види природокористування і їх характеристики.	6	
8	Актуальні проблеми використання природних ресурсів	8	
9	Державна система моніторингових досліджень природних ресурсів України.	8	
	Разом	60	

6. Індивідуальні завдання

Програмою не передбачені.

7. Методи навчання

Методи навчання: лекції, практичні роботи, самостійна робота студентів згідно з програмою курсу.

Заняття проводяться дистанційно із застосуванням платформ для відеоконференцій Google Meet відповідно до Закону України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану і Україні»» у зв'язку з воєнним станом, оголошеним на території України через збройну агресію Російської Федерації проти України. За умов дистанційного навчання: написання контрольної та залікової роботи в ZOOM, Google Meet, Google-Drive.

Серед методів навчання переважають: пояснювально-ілюстративні; проблемного викладу; частково-пошукові.

8. Методи контролю

Методи контролю здійснюються шляхом проведення проміжних тестових завдань, усного опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне), участі в обговоренні та дискусії; контрольної роботи теоретичного матеріалу, перевірки виконаних практичних завдань, а також перевірка самостійної роботи студентів (презентації), перевірки виконаних практичних завдань, а також перевірка самостійної роботи студентів (презентації) та підсумкової залікової роботи.

9. Схема нарахування балів

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								Контрольна робота 1, передбачена навчальним планом	Контрольна робота 2, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	Залік	Сума
Розділ 1													
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7							
7	5	5	5	5	5	8	10	10		60	40	100	

Загальна оцінка складається з оцінки за практичні роботи в сумі 40 балів, контрольні роботи (проміжні контролю) – 20 балів загалом та підсумковий контроль (залік) – 40 балів.

Критерії оцінювання:

Контрольна робота 1, передбачена навчальним планом – 10 балів:

- тестові завдання – 6 балів,
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 2 *2 бали.

Контрольна робота 2, передбачена навчальним планом – 10 балів:

- тестові завдання – 6 балів,
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 2 *2 бали.

Підсумкова (залікова) робота – 40 балів:

- тестові завдання – 12 балів

- завдання на розкриття сутності понять – 10 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – $2 \cdot 9 = 18$ балів

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку, або екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	залік
90 – 100	зараховано
80-89	
70-79	
60-69	
50-59	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Базова

1. Балюк С. А., Медведєв В. В., Воротинцева Л. І., Шимель В.В. Сучасні проблеми деградації ґрунтів і заходи щодо досягнення нейтрального її рівня. Вісник аграрної науки. серпень 2017. С. 5. URL: http://agrovisnyk.com/pdf/ua_2017_08_01.pdf
2. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : Навчальний посібник. / – О. О. Бейдик. – 2-ге видання, доп. і перероб. - К.: Альтерпрес, 2010. – 404 с.
3. Гребінь В.В. Сучасний водний режим річок України (ландшафтно-гідрологічний аналіз) / В.В. Гребінь. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 316 с.
4. Екосередовище і сучасність. Т.1. Природне середовище у сучасному вимірі / С. І. Дорогунцов, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пястушенко.- К. : Кондор, 2006.-422с.
5. Данилишин Б. М. Економіка природокористування / Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К. : Кондор, 2010. – 465 с.
6. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
7. Дронова О.Л. Запотоцький С.П. Сучасне природокористування: суспільногеографічний контекст навчально-методичний посібник.–К.: Прінт: Сервіс, 2018. – 214 с.
8. Земельний довідник України. Режим доступу: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelnyy_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page
9. Коротун І. М. Природні ресурси України: Навчальний посібник/ І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун - Рівне, 2000.-192с.
10. Кліматологічна обробка метеорологічних величин для прикладної мети / Методичні вказівки з дисципліни “Прикладна кліматологія» / О.О. Врублевська, Г.П. Катеруша–Одеса: ОДЕКУ, 2002. – 93 с.
11. Клімат і гідрологія України: навчальний посібник / В. Г. Клименко, С. І. Решетченко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 104 с.
12. Клімат України. – К.: Вид-во Раєвського. – 2003. – 560с.

13. Кліматичні зміни та їх вплив на сфери економіки України / за ред. Степаненко С.М., Польовий А.М та ін. Одеса:ТЕС. 2015. С.5-19.
14. Левківський С.С., Падун М.М. Раціональне використання і охорона водних ресурсів. – К.:Либідь, 2006. – 280 с.
15. Лико Д. В., Лико С. М., Долженчук В. І. та ін. Охорона і раціональне використання земельних ресурсів: навчально-методичний посібник / Д. В. Лико, С. М. Лико, В. І. Долженчук, О. І. Портухай. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 664с.
16. Методи оцінки екологічних витрат /Л. Г. Мельник О. І. Карінцева, М. К. Шапочка та ін. -Суми: Університет. книга, 2004.-281с.
17. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко та ін.];за ред. С. І. Дорогунцова.-К.: РВПС України, 1999.-716с.
18. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. – у 3- х част.: підручник. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010.-552с.; табл. 176; іл.157
19. Решетченко С.І. Зміна температурного режиму на території Харківської області [Електронний ресурс] / С.І. Решетченко, Т.Г. Ткаченко, О.Г. Лисенко // Вісник Харківського національного університету В.Н. Каразіна. – Серія: геологія, географія, екологія – Харків, 2015. – Вип. 43. – С. 153-158. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhG_2015_43_26.
20. Регіональні аспекти глобальної зміни клімату / В. Єремєєв, В. Єфімов // Вісн. НАН України. – 2003. – № 2. – С. 14-19. 21. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України Б.Є. Патона. Київ : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 72 с.
22. Степаненко С.М. та ін. Оцінка впливу кліматичних змін на галузі економіки України : монографія / С.М. Степаненко, А.М. Польовий, Є.П. Школьнік та ін. – Одеса : Екологія, 2011. – 696 с.
23. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст / Т.Ю. Туниця. – К. : Знання, 2014. – 300 с.
24. IPCC, 2014: Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)] [Електронний ресурс] / Intergovernmental Panel on Climate Change. – Geneva. – 151 pp. – Режим доступу :https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf.
25. Reshetchenko S. Modern mode of wind in Mariupol // Proceedings of the 1st International Academic Conference “Scenes and Education in Australia, America and Eurasia: Fundamental and Applied Science”. – Australia, Melbourne, 2014. – P. 252-255.
26. Polonskyi Olekcandr Borysovych, Rechetchenko Svetlana, Kibal'chich Igor' Features of temperature regime formation in forest and steppe Left-bank Ukraine under the influence of low frequency climate signals // Canadian Journal of Science and Education, Toronto, 2014, № 2.
27. Reshetchenko S, Dmitriiev S, Cherkashyna N., Goncharova L. CLIMATE INDICATORS OF CHANGES IN HYDROLOGICAL CHARACTERISTICS (A CASE OF THE PSYOL RIVER BASIN) // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна, Серія «Геологія. Географія. Екологія», випуск 53, 2020. С. 155-168

Рекомендована

1. Гребенюк Н.П. Нове про зміни глобального та регіонального клімату в Україні на початку ХХІ ст. / Н.П. Гребенюк, Т.В. Корж, О.О. Яценко // Водне господарство України. – К., 2002. – № 5-6. – С. 34-45.
2. Гончарова Л.Д. та ін. Клімат і загальна циркуляція атмосфери: навч. посіб. / Л.Д. Гончарова, Е. М. Серга, Є.П. Школьнік. - Київ: КНТ, 2005. – 251 с.
3. Гончарова Л.Д. Вплив Північної Атлантики на температуру повітря, опади, атмосферний тиск на лівобережній Україні / Л.Д. Гончарова, С.І. Решетченко // Український гідрометеорологічний журнал. – Одеса : ТЕС, 2010. – № 7. – С.54-61.
4. Лобода Н.С. Зміни клімату та їх важливі наслідки у формування якості вод (на прикладі річок Псел та Ворскла) / Н.С. Лобода, В.В. Пилип'юк // Одеса : Вісник Одеського державного екологічного університету, 2017. - № 22. – С. 69-79.
5. Національна економіка : навч. посіб. / [А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович] ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2012. – 463 с.
6. Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року. Затверджено Законом України від 21 квітня 2011 року N 3268-VI) : Електронний ресурс (дата звертання 26.04.2021 р.).
7. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект) ; за ред. Л. Г. Руденка. – К. : Академперіодика, 2005. – 320 с.
8. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: тестові завдання / Руденко В. П. – Чернівці : Рута, 2007. – 36 с.
9. Руденко В. П. Український природно-ресурсний потенціал: Серія оцінкових картосхем / Руденко В. П. – Чернівці : Рута, 2005. – Ч.3. 2005. – 248 с.
10. Червона книга України. Рослинний світ ; за ред. Я. П. Дідуга. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
11. Червона книга України. Тваринний світ ; за ред. І. А. Кімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– 600 с.
12. Розміщення продуктивних сил: навч. посіб. / Тарангул Л.Л., Горленко І.О., Євтушенко Г. І. – К., 2000. – 264 с.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення.

1. Центральна наукова бібліотека ХНУ ім. В.Н. Каразіна
<http://www.library.univer.kharkov.ua/ukr/>
2. Мінеральні ресурси України:
https://www.youtube.com/watch?v=vJUmnwhblfg&ab_channel=%D0%9D%D0%9C%D0%A6%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%BE%D1%97%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%BE%D1%97%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8
3. Водні ресурси -
https://www.youtube.com/watch?v=0fuoz0D_CvI&ab_channel=nafanya67angel
4. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: веб-сайт. URL:
<https://mepr.gov.ua/>
5. Державна екологічна інспекція: веб-сайт. URL: <https://www.dei.gov.ua>
6. Державне агентство водних ресурсів України: веб-сайт. URL: <https://www.davr.gov.ua/>

Додаток до робочої програми навчальної дисципліни _____
(назва дисципліни)

Дію робочої програми продовжено: на 20_____/20_____ н. р.

Заступник декана _____ факультету з навчальної роботи

(підпис) (прізвище, ініціали)

«____» _____ 20____ р.

Голова науково-методичної комісії _____ факультету

(підпис) (прізвище, ініціали)

«____» _____ 20____ р.